تحقیقات مالی اسلامی

Journal of

Islamic Finance Researches

Examination of the Drivers of Good Islamic Corporate Governance: A Meta-Synthesis Approach

Seyed Hossein Bakhshayesh | Akram Taftiyan* | Mahmoud Moeinadin

Stable URL: https://doi.org/10.30497/ifr.2025.247775.1951

واکاوی محرک‌های حاکمیت شرکتی خوب اسلامی: کاربست فراترکیب

نویسندگان: سیدحسین بخشایش | اکرم تفتیان* | محمود معین‌الدین

پیوند دائمی: https://doi.org/10.30497/ifr.2025.247775.1951

Copyright 2025 The Author(s).
Published by *Imam Sadiq University*, Tehran, Iran.
This work is fully Open Access under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license, allowing non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and not modified. *Islamic Finance Researches* strictly follows the ethical guidelines of the Committee on Publication Ethics (COPE), which all readers, authors, reviewers, and editors are expected to observe and uphold.

Print ISSN: 2551-8290 **Online ISSN: 2588-6584**

Islamic Finance Researches

Vol. 14 | Isuue 3 | Serial 33 | Spring 2025 | Pages 611 - 646
Research Paper | Recived: 2025/02/18 | Accepted: 2025/05/28
10.30497/ifr.2025.247775.1951

Examination of the Drivers of Good Islamic Corporate Governance: A Meta-Synthesis Approach

Seyed Hossein Bakhshayesh: PhD Student, Department of Accounting, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.
h.bakhshayesh@iau.ac.ir | 0009-0008-5395-068X
Akram Taftiyan: Associate Professor, Department of Accounting, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran (Corresponding Author).
taftiyan@iauyazd. ac.ir | 0000-0001-8627-3461
Mahmoud Moeinadin: Professor, Department of Accounting, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.
taftiyan@iauyazd.ac.ir | 0000-0002-6226-0727

Abstract

1. Introduction and Objective

The performance and achievement of predetermined goals represent one of the primary concerns of all stakeholders in any institution. Continuous monitoring of organizational processes guides companies and institutions toward improving performance and ensuring stakeholders' trust and satisfaction. Within this context, governance takes precedence over mere control, and the implementation of best governance practices—those that are transparent, verifiable, and testable—becomes critically important.

While good corporate governance has been widely discussed in conventional frameworks, there is growing recognition of the need to contextualize governance within the Islamic worldview, where economic activity is inseparable from religious, moral, and social responsibilities. Identifying and introducing the drivers of good Islamic corporate governance (GICG), alongside conventional drivers, underscores the necessity of establishing a governance model that harmonizes professional standards with Islamic ethical values.

The main objectives of this study are therefore:

1) To identify the factors and drivers that shape good Islamic corporate governance.
2) To classify and prioritize these drivers in order to propose a structured framework for both theory and practice.

2. Methods and Materials

This study employed the qualitative meta-synthesis research method to systematically evaluate and analyze findings from prior studies. Following the seven-step framework of Sandelowski and Barroso

(2007), all relevant studies published between 2008 and 2024 were retrieved from both domestic and international academic databases, including Scopus, Emerald, ScienceDirect, Springer, ProQuest, and Google Scholar.

From an initial pool of 308 studies, a rigorous multi-stage screening process resulted in the selection of 33 articles that met the inclusion criteria. The selection emphasized studies with qualitative or mixed-method designs and published in reputable scientific outlets. Methodological quality was assessed using the Critical Appraisal Skills Program (CASP) checklist, while inter-coder reliability was confirmed through Cohen's Kappa statistic.

Data analysis was conducted using ATLAS.ti software. Open coding was first performed to identify emerging themes, which were then consolidated into broader concepts and categories. Ultimately, 43 codes were synthesized into 14 core components, grouped under two main dimensions (internal and external governance). To further refine and prioritize these components, the quantitative Shannon entropy method was applied. This method provided objective weights for each component, thereby identifying their relative importance.

3. Research Findings

The findings revealed that Islamic good corporate governance can be explained through 14 components and 43 sub-components. These encompass both universally recognized governance factors and uniquely Islamic elements.

The analysis demonstrated that transparency, justice, accountability, and responsibility are the most significant components, followed by independence, religious supervision, and adherence to Sharia law. While these overlap with conventional governance frameworks, in the Islamic model they are reinforced by religious and ethical underpinnings, thereby expanding their scope beyond economic efficiency to include social justice and accountability before God.

The Shannon entropy results ranked the components as follows:

1) Transparency
2) Justice
3) Accountability
4) Responsibility

with religious supervision, Shariah-orientation, and Tawhid also achieving notable significance.

This distribution indicates that while Islamic governance incorporates core universal principles, it introduces additional religiously rooted elements that fundamentally reshape governance priorities.

4. Discussion and Conclusion

The study highlights that good Islamic corporate governance is not merely a parallel to conventional governance models but a multidimensional and integrated framework that combines managerial principles with spiritual, ethical, and socio-religious imperatives.

In practice, this means that corporations are not solely economic entities but also institutions responsible for upholding justice, fulfilling social obligations, and demonstrating accountability to God. The integration of Shariah-orientation, religious supervision, Tawhid, and consultation (Shura) represents a clear departure from conventional models, ensuring that corporate decisions align with Islamic law and moral values.

The practical implications of this research are significant:

1) For corporations: the development of ethical charters grounded in Islamic values, training programs for managers and employees on Islamic governance, and embedding ethical practices into daily operations.
2) For regulators: updating governance regulations to reflect Islamic principles, incentivizing compliance, penalizing violations, and establishing independent Shariah audit bodies to monitor and report on adherence.
3) For scholars: future research should explore the relationship between Islamic corporate governance and forward-looking disclosures, as well as the mediating role of firm-level variables such as market risk, leverage, liquidity, and ownership structure.

In conclusion, this study provides a comprehensive framework for Islamic good corporate governance that bridges the gap between conventional management practices and Islamic ethical imperatives. By employing both qualitative synthesis and quantitative entropy analysis, it establishes a solid foundation for future theoretical development and practical implementation.

5. Keywords

Good Islamic Corporate Governance; Sharia Strategy; Meta-Synthesis.

6. JEL Classification: G34, G38, Z12.

سال چهاردهم | شماره سوم | پیاپی ۳۳ | بهار ۱۴۰۴| صفحات ۶۱۱ - ۶۴۶
مقاله پژوهشی| تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۳۰ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷
مقاله مدت ۱۶ روز جهت اصلاحات نزد نویسندگان بوده است.

واکاوی محرک‌های حاکمیت شرکتی‌خوب اسلامی: کاربست فراترکیب

سیدحسین بخشایش: دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. h.bakhshayesh@iau.ac.ir
اکرم تفتیان: دانشیار، گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (نویسنده مسئول). taftiyan@iauyazd.ac.ir
محمود معین‌الدین: استاد، گروه حسابداری، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. mahmoudmoein@iauyazd.ac.ir

چکیده

۱. مقدمه و هدف

نحوه عملکرد و دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های ذی‌نفعان هر مؤسسه است. پایش مداوم فرآیندها می‌تواند شرکت‌ها و مؤسسات را در جهت بهبود عملکرد و ایجاد اطمینان در میان ذی‌نفعان هدایت کند. در این میان، راهبری بر کنترل ارجحیت داشته و به‌کارگیری بهترین و آزمون‌پذیرترین شیوه‌های راهبری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شناسایی و معرفی محرک‌های حاکمیت شرکتی خوب از منظر اسلامی، در کنار محرک‌های مرسوم، یکی از ضرورت‌های مهم در جوامع اسلامی محسوب می‌شود.

۲. مواد و روش

این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش فراترکیب انجام شد. در این راستا، الگوی هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷م) به‌کار گرفته شد تا نتایج پژوهش‌های پیشین به‌صورت نظام‌مند ارزیابی و تحلیل گردد. جامعه آماری شامل کلیه پژوهش‌های منتشرشده در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی بود که در نهایت ۳۳ مقاله واجد شرایط انتخاب شد. سپس با استفاده از روش کمی آنتروپی شانون و رویکرد تحلیل محتوا، ضرایب اثر مؤلفه‌های شناسایی‌شده تعیین گردید.

۳. یافته‌های تحقیق

یافته‌ها نشان داد که داده‌ها در ۱۴ مقوله و ۴۳ مؤلفه طبقه‌بندی می‌شوند. در میان مؤلفه‌های شناسایی‌شده، شفافیت، عدالت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، نظارت شرعی و شریعت‌گرایی از اهمیت بیشتری برخوردار بودند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش به درک عمیق‌تر و روشن‌تر مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی خوب اسلامی کمک می‌کند و می‌تواند مبنایی برای تدوین چارچوب‌های بومی در این حوزه باشد.

واژگان کلیدی: حاکمیت شرکتی خوب اسلامی؛ راهبرد شریعت؛ فراترکیب.

مقدمه

مفهوم حکمرانی یا حاکمیت شرکتی خوب اسلامی از جمله مفاهیمی است که در مدیریت سازمان‌ها به‌کار می‌رود. استفاده از احکام شرعی در فعالیت‌های تجاری، رویه‌های قانونی و ابتکارات رفاهی کارکنان، همراه با یادکردن از خداوند متعال به‌عنوان مالک و والاترین موجود هستی، رویکردی است برای تحقق دیدگاه اسلامی نسبت به حاکمیت شرکتی مؤثر.

به‌طور کلی، کسب‌وکار از منظر متعارف به سودآوری می‌اندیشد، در حالی‌که از دیدگاه شرعی، هدف اصلی بر رفاه امت استوار است. آنچه حاکمیت شرکتی اسلامی[1] را از الگوی متعارف متمایز می‌کند، ضرورت هماهنگی همه فعالیت‌ها با شریعت اسلامی است (Amalia, 2023). اسلام در این زمینه مفهومی کامل‌تر و فراگیرتر ارائه می‌دهد که اخلاق و ارادت به خداوند سبحان را همچون دیواری استوار در برابر اعمال غیرقانونی و غیرصادقانه هنگام اجرای دستورات مطرح می‌کند (Kurniawan, 2019).

بحران اقتصادی جهانی در سال ۱۹۹۹ میلادی مباحث گسترده‌ای درباره حاکمیت شرکتی خوب برانگیخت؛ زیرا بسیاری از شرکت‌ها برای غلبه بر پیامدهای ناشی از شیوه‌های مالی ناپایدار تلاش می‌کردند. رکود اقتصادی اخیر نیز ضرورت اجرای شیوه‌های صحیح حاکمیت شرکتی را هم به‌عنوان معیار و هم به‌عنوان الزام اجتناب‌ناپذیر آشکار کرده است (Malahayati, 2020).

در میان روابط متقابل مدیریت شرکت، هیئت‌مدیره، سهامداران و سایر ذی‌نفعان، حاکمیت شرکتی خوب نقشی اساسی در دستیابی به کارایی اقتصادی ایفا می‌کند. شواهد نشان می‌دهد که ضعف در حاکمیت شرکتی، همچون سرمایه‌گذاری‌های بی‌کیفیت، هیئت‌مدیره و گروه‌های ناکارآمد، عملیات غیرشفاف و اجرای ضعیف قانون، از عوامل اصلی بروز بحران اقتصادی در اواخر دهه ۹۰ میلادی بوده است. صداقت، مسئولیت‌پذیری، استقلال و انصاف، از مهم‌ترین الزامات این نظام به‌شمار می‌روند (Hamdani, 2016).

1. Islamic Corporate Governance (ICG)

هدف حاکمیت شرکتی در شرکت‌های تجاری، ایجاد نظامی است که بر پاسخ‌گویی، شفافیت، رعایت حقوق ذی‌نفعان و عدالت استوار باشد. ارزش هر شرکت تجاری به‌طور مستقیم با حفظ منافع سهامداران و سایر ذی‌نفعان آن پیوند دارد. حاکمیت کارآمد، حقوق ذی‌نفعان داخلی و خارجی شرکت را مطابق با قوانین و توافق‌های موجود شناسایی کرده و همکاری فعالانه میان شرکت و ذی‌نفعان را برای حمایت از حقوق همگان، مدیریت صحیح، رعایت انصاف و امانت، مبارزه با فساد و پاسداشت حقوق سهامداران اقلیت تشویق می‌کند (زمانی، ۱۳۹۵).

حاکمیت شرکتی اسلامی اصطلاحی نو برای بیان آموزه‌های اسلامی است که پیش از عصر مدرن نیز بر پایه اصول شریعت وجود داشته است. هرچند عناوین در دوران جدید پدید آمده‌اند، اما ارزش‌ها، محتوای نظری و اهداف حاکمیت شرکتی اسلامی در قرآن و حدیث مطرح بوده‌اند (Hani & Djasuli, 2022).

مفهوم حاکمیت شرکتی اسلامی نخستین بار در دوره خلافت علی بن ابی‌طالب(ع) تجربه شد؛ نمونه بارز آن انتصاب مالک اشتر به فرمانداری مصر است. بنا بر کتاب «صدای عدالت انسانی»، فصل ۲۲ اثر جرداق[2]، مالک اشتر شخصیتی بود که بر صداقت، امانت‌داری و شفافیت تأکید می‌کرد و این اصول را ابزاری برای گردآوری مالیات، مقابله با دشمنان دولت، رونق جمعیت و کامیابی اجتماعی می‌دانست. صداقت و شفافیت، نقطه آغازین حاکمیت شرکتی خوب به‌شمار می‌آید که قابلیت اجرا در هر کشوری را دارد. با این حال، به نظر می‌رسد مفاهیم متعارف موجود برای تحقق حکمرانی درست کافی نیستند (Jurdak, 1974). اجرای صحیح حاکمیت شرکتی اسلامی می‌تواند فرصت‌هایی همچون افزایش اعتماد سهامداران، بهبود روابط با مشتریان و تقویت تعهدات اجتماعی فراهم آورد. برای تحقق این اهداف، تبیین و بسط پنج اصل بنیادین ضرورت دارد (Narastri, 2019).

حاکمیت شرکتی[3] مرسوم ناظر به رابطه میان شرکت و اجزای آن است، اما مدل اسلامی در حوزه گسترده‌تری به‌کار می‌رود. از آنجا که گستره وسیع‌تری را در بر

2. Jurdak
3. Corporate Governance (CG)

می‌گیرد، شامل جنبه‌هایی از قوانین شریعت در حوزه مالکیت و حقوق قراردادی نیز می‌شود. در حالی‌که در مدل متعارف بر «سهام‌محوری» تأکید می‌شود، در الگوی اسلامی تمرکز بسیار گسترده‌تر است و مشتریان، رقبا، تأمین‌کنندگان و کارآفرینان را نیز در بر می‌گیرد.

در سال‌های گذشته، با تصویب قوانین، پایه‌های نظام حاکمیت شرکتی در ایران بنیان نهاده شد؛ اما به دلیل به‌روز نشدن این قوانین، دستیابی به حاکمیت شرکتی کارآمد همچنان نیازمند بررسی و اصلاح به نظر می‌رسد. نگاهی به وضعیت حاکمیت شرکتی در شرایط کنونی جامعه ایران، همراه با بهره‌گیری از تجربیات پژوهشگران سایر کشورها، می‌تواند زمینه‌ساز انتخاب بهترین شیوه‌ها در جهت منافع ذی‌نفعان باشد.

از آنجا که قوانین جامعه ایران متأثر از آموزه‌های دین اسلام است، به‌کارگیری هرچه بهتر دستورات اسلامی می‌تواند راهگشای حل معضلات کنونی باشد. اسلام از آغاز، اهمیت توجه به ذی‌نفعان را مورد تأکید قرار داده و تمامی سطوح آنان را در نظر گرفته است؛ به‌گونه‌ای که تمرکز صرف بر یک قشر خاص مانند سهامداران در تعالیم اسلامی مشاهده نمی‌شود.

این پژوهش با هدف بهبود شرایط حاکمیت شرکتی در ایران و بهره‌گیری از آموزه‌های دینی در مؤسسات و شرکت‌ها، درصدد ارائه دستاوردی تازه در این حوزه است. پژوهش حاضر با شناسایی محرک‌های حاکمیت شرکتی اسلامی، استفاده از یافته‌های مطالعات پیشین و نیز ضرورت یکپارچه‌سازی نتایج پژوهش‌های مرتبط، تلاش می‌کند با رویکردی نظام‌مند ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر حاکمیت شرکتی اسلامی را به روش فراترکیب ارائه کند.

در این تحقیق، واژه «محرک» به‌عنوان مفهومی کلیدی برای عواملی به کار رفته است که نقش زمینه‌ساز، تسهیل‌کننده یا برانگیزاننده در تحقق مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی اسلامی دارند. این واژه بیانگر آن دسته از شرایطی است که بستر لازم برای استقرار اصول را فراهم می‌آورند؛ در حالی‌که «شاخص» صرفاً ابزار سنجش است و «عامل» می‌تواند خنثی یا توصیفی باشد، «محرک» حامل نقشی فعال و پویا در ساختار حاکمیت شرکتی اسلامی به شمار می‌رود.

نوآوری این پژوهش در سه بخش قابل توضیح است: نخست، برای نخستین بار در حوزه حاکمیت شرکتی اسلامی، از روش فراترکیب به‌عنوان رویکردی نظام‌مند برای تلفیق و تحلیل یافته‌های پیشین استفاده شده است. دوم، به جای ارائه صرف مؤلفه‌ها به صورت کیفی، از روش آنتروپی شانون به‌منظور وزن‌دهی و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها بهره گرفته شده است. سوم، مدل نهایی پژوهش ابعاد درون‌سازمانی و برون‌سازمانی حاکمیت شرکتی اسلامی را تفکیک کرده و با ادغام مؤلفه‌های کلاسیک و اسلامی، مدلی جامع با رویکرد بومی ارائه می‌دهد.

در ادامه، پس از مرور مبانی نظری و پیشینه، پرسش‌های پژوهش مطرح می‌شود و سپس روش تحقیق، یافته‌ها و نتایج ارائه خواهد شد.

۱. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بانک جهانی، حاکمیت شرکتی خوب را مجموعه‌ای از قوانین و مقرراتی تعریف می‌کند که با هدف بهبود کارایی منابع شرکت و ایجاد ارزش اقتصادی پایدار بلندمدت برای سهامداران و جامعه پیرامون باید به اجرا درآید. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی[۴] نیز حاکمیت شرکتی خوب را سیستمی می‌داند که برای مدیریت و کنترل فعالیت‌های شرکت مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نظام، وظایف، حقوق و تعهدات تمام ذی‌نفعان از جمله سهامداران، هیئت‌مدیره، مدیران و سایر اعضای غیرسهام‌دار را تنظیم می‌کند (Prabowo, 2019).

ترکیب «حاکمیت شرکتی خوب اسلامی» به الگویی اشاره دارد که در عین توجه به اصول جهانی حاکمیت شرکتی، بر ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی استوار است. واژه «خوب» در این ترکیب، معادل واژه Good در ادبیات حاکمیت شرکتی است که مفاهیمی چون شفافیت، پاسخ‌گویی و عدالت را دربر می‌گیرد. تمایز این ترکیب در آن است که اصول یادشده با مفاهیمی همچون توحید، شریعت‌گرایی، نظارت شرعی و مشورت تلفیق می‌شوند؛ بر همین اساس، واژه «خوب» صرفاً یک صفت توصیفی

4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

نیست، بلکه به ساختاری ارزش‌مدار و مبتنی بر اخلاق و شریعت در مدیریت سازمان‌ها اشاره دارد.

حاکمیت شرکتی خوب اسلامی را می‌توان توسعه‌یافته‌ی مفهوم حاکمیت شرکتی خوب دانست. این الگو به مجموعه‌ای از قوانین و سازوکارهایی مربوط می‌شود که تضمین می‌کند شرکت بر پایه اصول و خط‌مشی‌های صحیح اداره شود. شکل‌گیری این نظام با معنوی‌سازی شرکت آغاز می‌شود؛ سیستمی که در منظر اسلامی بر پارادایم توحید ناب استوار است و به‌عنوان جایگزینی برای الگوهای سرمایه‌داریِ مبتنی بر اندیشه‌های غیرتوحیدی یا شبه‌توحیدی مطرح می‌شود.

حاکمیت شرکتی خوب اسلامی مفهومی سازمانی و مدیریتی است که تمامی فعالیت‌های داخلی و خارجی یک شرکت را پوشش می‌دهد. این نظام شامل ساختارها، فرایندها، سازوکارها، رفتارها و فرهنگ‌هایی است که شرکت را هدایت و کنترل می‌کنند تا با مسئولیت‌پذیری در برابر محیط و ذی‌نفعان عمل نماید. در این دیدگاه، شرکت‌ها و مدیران آن‌ها نقشی متفاوت از دیدگاه سرمایه‌داری دارند: شرکت نه‌تنها محلی برای گردآوری ثروت، بلکه مکانی برای وقوف در برابر خداوند متعال و تلاشی برای اعتلای کلمه توحید است.

ارزش‌های معنوی در این چارچوب، کارکنان را در جایگاه شایسته انسانی قرار می‌دهد. از این منظر، کار به‌عنوان عبادت و تجلی مسئولیت در برابر ذی‌نفع نهایی ـ یعنی خداوند متعال ـ تفسیر می‌شود. این نگرش به تقویت تعهد سازمانی می‌انجامد و بر پایداری و صداقت در فعالیت‌های شرکت اثر می‌گذارد. بدین ترتیب، شکل‌گیری الگوی حاکمیت شرکتی خوب اسلامی جدایی‌ناپذیر از اصول بنیادین حاکمیت شرکتی خوب است (Kurniawan, 2019).

در این تحقیق بر نظریه‌های مرتبط با حاکمیت شرکتی مانند نظریه نمایندگی و نظریه ذی‌نفعان تأکید شده و موضوعات مورد بحث در این نظریه‌ها از دیدگاه اسلامی بازبینی شده است.

حاکمیت شرکتی اسلامی الگویی از راهبری سازمانی است که با تکیه بر اصول اسلامی، ساختارهای مدیریتی، نظارتی و اخلاقی شرکت را به‌گونه‌ای سامان می‌دهد که با آموزه‌های شریعت هماهنگ باشد.

در این الگو، افزون بر مؤلفه‌های متداولی همچون شفافیت، پاسخ‌گویی و عدالت، مفاهیمی چون توحید، شریعت‌گرایی، نظارت شرعی، امانت‌داری و مشورت (شورا) جایگاهی محوری دارند. به بیان دیگر، حاکمیت شرکتی اسلامی تنها به جنبه‌های قانونی و ساختاری محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد معنوی، اخلاقی و اجتماعی را نیز در بر می‌گیرد.

بر پایه این دیدگاه، شرکت‌ها نه صرفاً نهادهایی اقتصادی، بلکه بستری برای تجلی مسئولیت اجتماعی و پایبندی به ارزش‌های الهی به شمار می‌آیند (Kurniawan, 2019؛ Hani & Djasuli, 2022؛ Alnofli, 2021).

واردنی[5] (۲۰۲۵م) در پژوهشی به بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی خوب بر عملکرد مالی با نقش میانجی‌گری مدیریت ریسک پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که حاکمیت شرکتی خوب تأثیر مستقیمی بر عملکرد مالی ندارد، اما بر مدیریت ریسک اثر مثبت دارد. همچنین مدیریت ریسک تأثیر مثبتی بر عملکرد مالی بر جای می‌گذارد و می‌تواند رابطه میان حاکمیت شرکتی خوب و عملکرد مالی را میانجی‌گری کند.

یانا، دومادی و ارنیتاواتی[6] (۲۰۲۵م) در پژوهشی تأثیر حاکمیت شرکتی خوب و نسبت سود به قیمت را بر قیمت سهام بررسی کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که تنها متغیر هیئت‌مدیره به‌طور مستقل اثر معناداری بر قیمت سهام دارد. با این حال، هنگامی که حاکمیت شرکتی خوب همراه با مؤلفه‌هایی مانند هیئت‌مدیره مستقل، کمیته حسابرسی و نسبت سود به قیمت در نظر گرفته می‌شود، تأثیر معناداری بر قیمت سهام مشاهده می‌شود.

---

5. Wardani
6. Yanah, Dumadi & Ernitawati

زبیده و پراتیوی[۷] (۲۰۲۴م) در پژوهشی به بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی اسلامی، سودآوری و مسئولیت اجتماعی شرکتی بر افشای گزارش پایداری پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که حاکمیت شرکتی اسلامی و مسئولیت اجتماعی شرکتی اثر مثبتی بر افشای گزارش پایداری دارند. در مقابل، سودآوری بر افشای این گزارش تأثیری نداشته است.

پوترا[۸] (۲۰۲۳م) در پژوهشی به بررسی تأثیر اجزای حاکمیت شرکتی خوب ـ شامل هیئت‌مدیره، کمیته حسابرسی و هیئت نظارت شرعی ـ بر عملکرد مالی پرداخته است. در این تحقیق، عملکرد مالی با استفاده از نسبت بازده دارایی‌ها طی سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ سنجیده شده است. یافته‌ها نشان داد که هیئت‌مدیره تا حدی بر عملکرد مالی اثرگذار است، در حالی‌که کمیته حسابرسی و هیئت نظارت شرعی تأثیری بر عملکرد مالی ندارند. افزون بر این، شاخص‌های حاکمیت شرکتی خوب به‌طور هم‌زمان بر عملکرد مالی تأثیر می‌گذارند.

آلنوفلی[۹] (۲۰۲۱م) در پژوهشی به بررسی حاکمیت شرکتی در مؤسسات مالی اسلامی پرداخته است. یافته‌ها نشان داد که مدل حاکمیت شرکتی در چارچوب نظام اقتصادی اسلامی گرایش به ذی‌نفعان‌محوری دارد؛ زیرا ساختار حاکمیتی در اسلام پاسدار حقوق و منافع همه ذی‌نفعان و سهامداران است.

بودی[۱۰] (۲۰۲۱م) در پژوهشی تأثیر غیرمستقیم حاکمیت شرکتی اسلامی بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های اسلامی را با در نظر گرفتن بهره‌وری به‌عنوان متغیر میانجی بررسی کرده است. یافته‌ها نشان داد که بهره‌وری بانکی به‌طور کامل نقش واسطه‌ای میان حاکمیت شرکتی اسلامی و افشای مسئولیت اجتماعی ایفا می‌کند. بر این اساس، بهره‌وری مطلوب یک ضرورت قطعی برای تحقق عملکرد اجتماعی مناسب است؛ امری که در افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های اسلامی بازتاب می‌یابد.

کرمشاهی و مقصودپور (۱۴۰۲) در پژوهشی تأثیر کیفیت حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی بر چابکی بانک‌های ایران را بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان داد که

---

7. Zubaidah & Pratiwi
8. Putra
9. Alnofli
10. Budi

حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی اثری مثبت و معنادار بر چابکی بانک‌ها دارد؛ به این معنا که ارتقای کیفیت سازوکارهای حاکمیت شرکتی توانایی بانک‌ها را در واکنش به تغییرات بالقوه افزایش می‌دهد.

تفتیان و جلالی (۱۴۰۲) در پژوهشی ارتباط میان کیفیت حاکمیت شرکتی درونی و بیرونی و احساس ریسک در گزارش‌های سالانه را بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان داد که در هر دو حالت ایستا و پویا، حاکمیت شرکتی ضعیف با احساس ریسک رابطه‌ای مثبت و حاکمیت شرکتی قوی با احساس ریسک رابطه‌ای منفی دارد. همچنین متغیر شاخص هیرشمن با احساس ریسک رابطه‌ای نشان نداد. افزون بر این، وجود حاکمیت شرکتی درونی و بیرونی سرمایه‌گذاری‌های ناکارا را کاهش می‌دهد و موجب می‌شود مدیران تصمیم‌های سرمایه‌گذاری بهینه و کارآمد اتخاذ کنند.

زمانیان‌فر و مهدیار اسماعیلی (۱۴۰۲) در پژوهشی بررسی کرده‌اند که آیا حاکمیت شرکتی می‌تواند عملکرد مالی بانک‌های جمهوری اسلامی ایران را حفظ و ارتقا دهد و هم‌زمان زمینه تقلب را کاهش دهد یا خیر. یافته‌ها نشان داد که ایجاد سازوکار حاکمیت شرکتی مناسب و قدرتمند می‌تواند انگیزه بانک‌ها را برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و تأمین مالی به شیوه مطلوب افزایش دهد، راهکاری برای پیشگیری از تقلب به شمار آید و در نهایت تأثیر قابل‌توجهی بر عملکرد بانک‌های اسلامی بر جای گذارد.

عباسی، جمشیدی نوید و قنبری (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی ابعاد و مؤلفه‌های لازم برای تدوین الگویی از حاکمیت شرکتی منطبق با اصول و موازین اسلامی پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که ابعاد حاکمیت شرکتی در پارادایم اسلامی شناسایی و مؤلفه‌های آن از منظر اصول اسلامی معرفی شده است. نتایج حاکی از آن است که ابعاد اخلاقی، تعهد اجتماعی، پاسخ‌گویی، شفافیت، تصمیم‌گیری و نظارت اسلامی در صورت رعایت می‌توانند تحقق اهداف بهینه و مطلوب حاکمیت شرکتی را تضمین کنند.

اسراری (۱۳۹۸) در پژوهشی ابزارها و موقعیت‌های حاکمیت شرکتی در نظام بانکداری اسلامی را بررسی کرده است. یافته‌ها نشان داد که نظام بانکی با برخورداری از محرک‌هایی همچون رقابت‌پذیری، قوانین و مقررات ویژه بانکداری اسلامی، الزام

افراد به رعایت اخلاق اسلامی و شرایط اخلاق‌مدارانه محیط اجتماعی ـ سیاسی جامعه اسلامی می‌تواند بستری مناسب برای تحقق حاکمیت شرکتی فراهم کند. همچنین نظارت، مدیریت ریسک و شفافیت از جمله ابزارهای بانکداری اسلامی در پیاده‌سازی حاکمیت شرکتی به شمار می‌روند که نقش‌ها و مسئولیت‌های ویژه‌ای را برای بازیگران اصلی این نظام ـ از جمله هیئت‌مدیره، مدیریت ارشد، سهامداران و سپرده‌گذاران ـ تعریف می‌کنند تا تحقق هرچه بهتر این هدف در بدنه نظام بانکی امکان‌پذیر شود.

با توجه به موضوع پژوهش حاضر و مرور پیشینه مرتبط، به‌روشنی مشخص است که این مطالعه در پی پرکردن خلأ پژوهشی در زمینه حاکمیت شرکتی خوب اسلامی است؛ خلأ که تاکنون در ایران مورد توجه قرار نگرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مراحل آغازین، برای تبیین مفهوم، نقش و جایگاه حاکمیت شرکتی، پژوهشگران بیشتر از طریق ترجمه سخنرانی‌ها و انجام مصاحبه‌های گوناگون فعالیت کرده‌اند. همچنین، در سال‌های گذشته پژوهش‌های متعددی درباره حکمرانی شرکتی انجام شده است که می‌توان آغاز این روند را اوایل دهه ۱۳۸۰ دانست؛ روندی که تاکنون ادامه یافته است. با این حال، شواهد نشان می‌دهد که در حوزه حاکمیت شرکتی خوب اسلامی در ایران پژوهشی مستقل صورت نگرفته است. مطالعه حاضر ضمن پرداختن به این موضوع، بر اهمیت بهره‌گیری از تجربه سایر کشورهای اسلامی در به‌کارگیری این الگو تأکید کرده و در پایان نیز ضرورت آن را برجسته می‌سازد.

۲. سؤال‌های پژوهش

از آنجا که این پژوهش ماهیت کیفی دارد، سؤال‌های اصلی آن به شرح زیر است:

۱) عوامل مؤثر بر حاکمیت شرکتی خوب اسلامی کدام‌اند؟

۲) اولویت‌بندی و طبقه‌بندی عوامل شناسایی‌شده مؤثر بر حاکمیت شرکتی خوب اسلامی چگونه است؟

۳. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت و شیوه تحلیل اطلاعات، در زمره تحقیقات کیفی قرار می‌گیرد. از منظر روش گردآوری داده‌ها، پژوهش اسنادی

است و بر اساس روش پژوهش، در گروه مطالعات تحلیلی ـ توصیفی جای می‌گیرد که با بهره‌گیری از رویکرد فراترکیب انجام شده است. فراترکیب فرایندی برای جستجو، ارزیابی، ترکیب و تفسیر مطالعات کیفی در یک حوزه خاص است. در میان روش‌های متعدد فراترکیب، الگوی هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو[11] (۲۰۰۷م) بیشترین کاربرد را دارد (نظریان، تفتیان و حیرانی، ۱۴۰۰).

جامعه آماری پژوهش، مطالعات پیشین منتشرشده در فاصله سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۴ در پایگاه‌های معتبر علمی است. نمونه‌ها بر اساس معیارهای مرتبط با سؤالات پژوهش انتخاب شدند. معیارهای ورود شامل مقالات منتشرشده در پایگاه‌های معتبر و پژوهش‌هایی با روش‌های کیفی یا آمیخته بود. برای اطمینان از قابلیت اعتماد داده‌ها از راهبرد «توافق درون‌موضوعی» دو کدگذار استفاده شد. پس از شناسایی و استخراج مؤلفه‌ها، برای اعتبارسنجی یافته‌های متاسنتز از روش آنتروپی شانون بهره گرفته شد. همچنین، اعتبارسنجی خروجی فراترکیب از طریق نظر خبرگان انجام شد.

در این مرحله برای شناسایی خبرگان از فن «گلوله‌برفی» ـ به‌عنوان یکی از روش‌های نمونه‌گیری هدفمند ـ استفاده شد. در این شیوه ابتدا چند نفر با مشخصات موردنظر انتخاب شدند و پس از تکمیل پرسشنامه، از آنان خواسته شد افراد دیگری را معرفی کنند تا بدین‌ترتیب تعداد پاسخگویان به‌تدریج افزایش یابد (منصوری محمدآبادی، تفتیان و معین‌الدین، ۱۴۰۳). خبرگان موردنظر شامل اساتید رشته حسابداری بودند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای بود که در میان خبرگان توزیع شد. گویه‌های پرسشنامه بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت از «خیلی زیاد» (۵) تا «خیلی کم» (۱) طراحی گردید. در مجموع ۱۵ پرسشنامه توزیع شد و از نظرات خبرگان برای تأیید مؤلفه‌های استخراج‌شده از کدها استفاده شد. جداول مربوط به کدها و مؤلفه‌ها نیز در اختیار خبرگان قرار گرفت و درباره آن‌ها نظرخواهی شد. مشخصات خبرگان در جدول (۱) ارائه شده است.

11. Sandelowski & Barroso

جدول (۱): ویژگی‌های خبرگان

شاخص اصلی	جنسیت		رشته تحصیلی		سابقه کاری		جایگاه		
شاخص فرعی دسته‌بندی	زن	مرد	مدیریت	حسابداری	۱۰ تا ۱۵ سال	بیش از ۱۵ سال	هیئت‌علمی دانشگاه	مدیر مالی	فعال بازار سرمایه
تعداد	۴	۱۱	۷	۸	۹	۶	۵	۸	۲

در این پژوهش، به‌منظور واکاوی محرک‌های حاکمیت شرکتی خوب اسلامی از الگوی هفت‌مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و بارسو (۲۰۰۷م) استفاده شده است. این مراحل عبارت‌اند از:

۱) بیان مسئله اصلی پژوهش،
۲) بررسی نظام‌مند متون،
۳) جست‌وجو و انتخاب مقاله‌های مناسب،
۴) استخراج اطلاعات از مقالات،
۵) تجزیه‌وتحلیل و ترکیب یافته‌ها،
۶) کنترل کیفیت،
۷) ارائه نتایج.

بر اساس این الگو، گام نخست تنظیم سؤال پژوهش است که در ادامه به شرح آن پرداخته می‌شود.

گام ۱: تنظیم سؤال‌های پژوهش

نخستین گام در روش فراترکیب، **تنظیم سؤال پژوهش** است. در این مرحله باید پرسش اصلی به‌گونه‌ای روشن و دقیق تعیین شود تا مبنای فرایند فراترکیب قرار گیرد. در جدول (۲)، سؤال پژوهش به همراه پارامترهای آن ارائه شده است.

جدول (۲): سؤال‌های کلی برای شروع فرایند فراترکیب

پارامتر	سؤال پژوهش
جامعه موردنظر (Who)	منابع مختلف شامل انواع سطوح مقالات، کتاب و پایان‌نامه که در آن به تشریح و شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی خوب اسلامی در شرکت پرداخته‌اند.
هدف پژوهش (What)	شناسایی ابعاد و مؤلفه‌ها مربوط به حاکمیت شرکتی خوب اسلامی در شرکت
روش انجام پژوهش (How)	بررسی موضوعی آثار و منابع، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل و شاخص‌های مؤثر تحلیل و دسته‌بندی مفاهیم و مقوله‌های شناسایی‌شده.
بازه زمانی پژوهش (When)	کلیه منابع و مقاله‌های موجود بین سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۲۴ میلادی و سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۳ شمسی (تاریخ انجام پژوهش)

گام ۲: مروری بر ادبیات به شکل نظام‌مند

در این مرحله، پژوهشگر به جستجوی نظام‌مند مقاله‌های منتشرشده در نشریات علمی معتبر داخلی و خارجی، همچنین منابع عمومی و سراچه‌های سازمان‌های معتبر می‌پردازد تا اسناد معتبر، موثق و مرتبط در بازه زمانی مناسب شناسایی شود. برای این منظور، واژگان کلیدی ارائه‌شده در جدول (۳) به دو زبان فارسی و انگلیسی مورد جست‌وجو قرار گرفت.

به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤال‌های پژوهش، پایگاه‌های اطلاعاتی «اسکوپوس[12]»، «امرالد»، «ساینس دایرکت»، «اسپرینگر»، «پروکوئست» و «گوگل اسکولار» مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

جدول (۳): واژگان کلیدی

فارسی	انگلیسی
حاکمیت شرکتی (راهبری شرکتی)	Corporate governance
حکمرانی سازمانی	Good corporate governance
مالکیت شرکتی	Corporate ownership

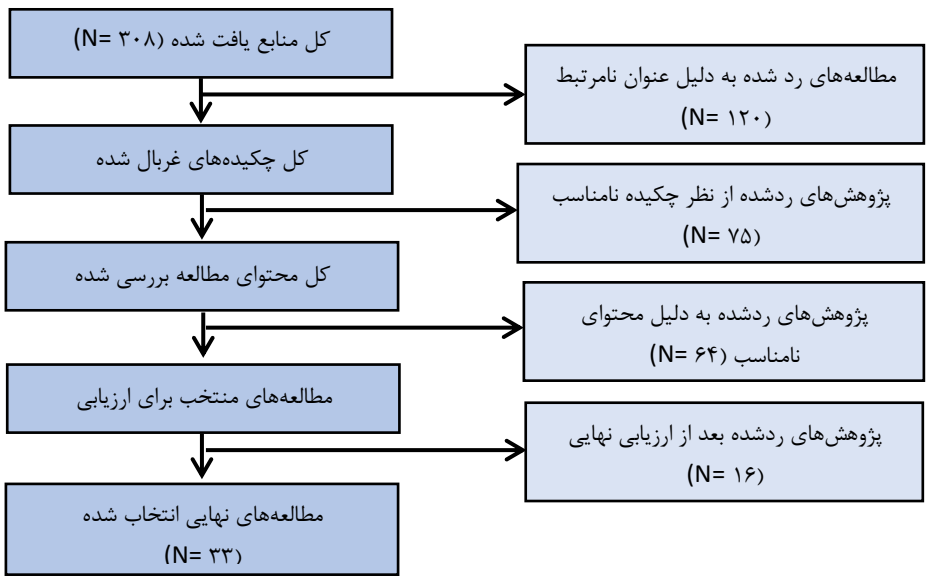
12. Scopus

فارسی	انگلیسی
اصول اسلامی در شرکت‌ها	Islamic principles incorporate
رویکرد اسلامی در شرکت‌ها	Islamic approach in companies
حاکمیت شرکتی اسلامی	Islamic corporate governance
حاکمیت شرکتی خوب اسلامی	Islamic good corporate governance
هیئت پاسخ‌گویی شرعی قرآنی	board ah'Shari accountability in the Quran

منبع: (یافته‌های تحقیق)

گام سوم: جستجو و انتخاب متون

در شکل (۲)، گام‌های طی‌شده برای پالایش مقاله‌های استخراج‌شده نمایش داده شده است. بر اساس این فرایند، پالایش مقاله‌های مستخرج از ادبیات در چهار مرحله انجام گرفت که مرحله پایانی بر مبنای نظرات پنج خبره ناظر در این پژوهش صورت پذیرفت. این خبرگان به‌منظور سنجش کیفیت نهایی مقاله‌ها، مطابق با رویکردی که در ادامه معرفی می‌شود، ارزیابی خود را برای هر مقاله غربال‌شده ارائه کردند. در نهایت، مقالاتی که امتیازی کمتر از حدنصاب تعیین‌شده کسب کرده بودند، از فرایند کنار گذاشته شدند.

شکل (۱): فرایند بازبینی و انتخاب منابع

منبع: (یافته‌های تحقیق)

در این گام، ۳۰۸ مطالعه شناسایی‌شده در مرحله پیشین طی چند مرحله به‌طور دقیق بازبینی شد تا پژوهش‌هایی که با سؤالات تحقیق متناسب نبودند کنار گذاشته شوند و در نهایت مرتبط‌ترین مطالعات برای استخراج پاسخ سؤال‌های انتخاب گردند.

فرایند بازبینی شامل بررسی عنوان، چکیده، محتوای پژوهش‌ها و روش تحقیق آن‌ها بود. سرانجام، پس از چهار مرحله پالایش، از میان ۳۰۸ مطالعه، ۲۷۵ مورد حذف و ۳۳ پژوهش مطابق با جدول (۴) برای تجزیه‌وتحلیل اطلاعات انتخاب شد.

پس از حذف مطالعات نامتناسب با اهداف و سؤال‌های پژوهش، لازم است کیفیت روش‌شناختی پژوهش‌های باقی‌مانده ارزیابی شود. هدف این گام حذف آثاری است که یافته‌های آن‌ها از اعتبار کافی برخوردار نیست و نمی‌توان به نتایج‌شان اعتماد کرد.

ابزار رایجی که برای ارزیابی کیفیت مطالعات کیفی به‌کار می‌رود «برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی» است. این برنامه با طرح ده سؤال، پژوهشگر را در سنجش دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی یاری می‌دهد. سؤالات مذکور بر محورهای زیر تمرکز دارند:

۱) اهداف تحقیق،
۲) منطق روش‌شناسی،
۳) طرح تحقیق،
۴) روش نمونه‌برداری،
۵) شیوه گردآوری داده‌ها،
۶) انعکاس‌پذیری (رابطه میان پژوهشگر و مشارکت‌کنندگان)،
۷) ملاحظات اخلاقی،
۸) دقت در تجزیه‌وتحلیل داده‌ها،
۹) بیان روشن و صریح یافته‌ها،
۱۰) ارزش و اهمیت تحقیق.

جدول (۴): مقاله‌های منتخب

کد مقاله	عنوان	سال	نویسنده	مجموع امتیازات
S01	15 Pillars of Islamic Good Corporate Governance for The Corporate Level	۲۰۱۹	نراستری	۴۱
S02	ANALISIS ISLAMIC GOOD CORPORATE GOVERNANCE DALAM PELAPORAN KEUANGAN PADA LEMBAGA AMIL ZAKAT NU CARE LAZISNU WONOCOLO	۲۰۲۳	امالیا	۳۳
S03	Analisis Penerapan Islamic Good Corporate Governance (IGCG) pada Bank Pembiayaan Rakyat Syariah Hikmah Wakilah Banda Aceh	۲۰۱۹	العابدین	۳۵
S04	Penerapan Good Corporate Goverence (Gcg) Di Bank Sumut Syariah	۲۰۲۲	جناح	۳۷
S05	THE EFFECT OF LEVERAGE, PROFITABILITY, COMPANY AGE AND ISLAMIC GOOD CORPORATE GOVERNANCE ON ISLAMIC SOCIAL REPORTING DISCLOSURE	۲۰۲۰	سافتری	۴۰
S06	Implementasi Prinsip Transparansi Dalam Kaidah Islam	۲۰۲۲	ساری	۴۱
S07	Implementing Islamic Corporate Governance (ICG) and Islamic Social Reporting (ISR) in Islamic Financial Institution (IFI)	۲۰۱۶	ورداياات	۳۴
S08	Good Corporate Governance Tugas Mata Kuliah Etika Bisnis dan Profesi	۲۰۲۱	ریانتو	۳۲
S09	Good Corporate Governance in Sharia Banking	۲۰۲۳	خیرنساء و همکاران	۳۳
S10	DAMPAK IMPLEMENTASI ISLAMIC GOOD CORPORATE GOVERNANCE TERHADAP KINERJA KEUANGAN BPRS MADINAH LAMONGAN	۲۰۱۳	ویناتا	۳۷
S11	EMPIRICAL ANALYSIS OF GOOD CORPORATE GOVERNANCE AND CORPORATE VALUE ON SHARIA	۲۰۲۳	کوبوتا	۳۷

کد مقاله	عنوان	سال	نویسنده	مجموع امتیازات
	BANKING IN INDONESIA			
S12	Evaluasi Transformasi Good Corporate Governance pada Bank Aceh Syariah	۲۰۲۴	گوناوان	۳۳
S13	Examining the Causality of Six Measurements of Good Corporate Governance on Value of Firm: An Empirical Evidence From Firms of Jakarta Islamic Index:	۲۰۲۳	پارادیپتا وهمکاران	۳۵
S14	THE INFLUENCE OF SHARIA GOOD CORPORATE GOVERNANCE ON FINANCIAL PERFORMANCE (ROA) OF SHARIA BANKING IN INDONESIAFOR THE 2016-2020 PERIOD	۲۰۲۳	پوترا	۳۳
S15	Transparency and bank risk-taking in GCC Islamic banking	۲۰۱۹	سرایری	۳۸
S16	The Islamic Corporate Governance Implementation and Program at Miftahussunnah Islamic Boarding School	۲۰۱۹	کورنیاساری	۳۹
S17	Good Corporate Governance dalam Perspektif Konvensional Dan Islam (Studi Deskriptif Perbankkan Syariah)	۲۰۲۲	هانی و دجاسولی	۳۷
S18	Analisis Lima Prinsip GCG Dalam Implementasi Sifat Nabi Muhammad SAW	۲۰۲۲	فیلایل	۴۴
S19	Analisis Penerapan Prinsip Good Corporate Governance (GCG) Pada Pelaksanaan Rapat Umum Pemegang Saham Di Bank Syariah Indonesia Tahun 2021	۲۰۲۲	افدیه	۴۰
S20	THE INFLUENCE OF GOOD CORPORATE GOVERNANCE IMPLEMENTATION TO THE FINANCING QUALITY, EFFICIENCY AND PROFITABILITY OF SYARIAH BANK IN INDONESIA (INFLATION AS MODERATING VARIABLE)	۲۰۱۷	هارتوتیک	۳۷
S21	COMPARISON OF GOOD CORPORATE GOVERNANCE(GCG)	۲۰۲۱	ساپوترا	۳۸

کد مقاله	عنوان	سال	نویسنده	مجموع امتیازات
	IMPLEMENTATION PRACTICES IN ISLAMIC COMMERCIAL BANKS IN INDONESIA			
S22	GOOD CORPORATE GOVERNANCE (GCG) DALAM PRESPEKTIF ISLAM	۲۰۱۹	پرابوا	۳۵
S23	GOOD CORPORATE GOVERNANCE (GCG) PRINCIPLE IN SHARIA BANKING: AN ISLAMIC LAW PERSPECTIVE	۲۰۲۱	سوریانی وهمکاران	۴۵
S24	GOOD CORPORATE GOVERNANCE DALAM PERSPEKTIF KONVENSIONAL DAN ISLAM	۲۰۲۲	سوریانی	۳۳
S25	Good Corporate Governance in Islamic Banking during Fourth Industrial Revolution Era	۲۰۲۲	سپتیانی	۳۹
S26	Implementation of GCG (Good Corporate Governance) on the Prevention of Fraud Financing in Islamic Banks	۲۰۲۱	چولیسو	۳۵
S27	Corporate governance disclosure in the annual report: An exploratory study on Indonesian Islamic banks	۲۰۱۳	درمادی	۳۳
S28	Corporate Governance of Islamic Financial Institutions in Malaysia	۲۰۱۵	سلیمان و همکاران	۴۴
S29	CORPORATE GOVERNANCE OF ISLAMIC FINANCIAL INSTITUTIONS	۲۰۰۸	حسن	۴۵
S30	Good Corporate Governance Dalam Prespektif Islam (Dengan Pendekatan Ushul Fiqih)	۲۰۲۲	ناتاسایا	۴۳
S31	Good Corporate Governance Di Bank Syari'ah	۲۰۱۵	سیوکرون	۴۳
S32	IMPROVING FINANCIAL PERFORMANCE THROUGH ISLAMIC CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND ISLAMIC CORPORATE GOVERNANCE	۲۰۲۰	ایندراستوتی و همکاران	۳۵
S33	The Mediation Role of Productivity in the	۲۰۲۱	بودی	۳۹

کد مقاله	عنوان	سال	نویسنده	مجموع امتیازات
	Effect of Islamic Corporate Governance on Islamic Corporate Social Responsibility Disclosure			

گام چهارم: استخراج اطلاعات

این مرحله، که در جدول (۴) نشان داده شده است، شامل مرور مقاله‌های باقی‌مانده و استخراج متون به‌منظور کدگذاری در گام بعدی است. تمرکز این مرحله بر تفکیک نتایج، خروجی‌ها و تفسیر آن‌ها در کنار مباحث و نتیجه‌گیری‌های نهایی پژوهشگران قرار دارد.

در این مرحله، ۳۳ مقاله وارد نرم‌افزار ATLAS.ti شد و برای بررسی اولیه، بخش‌هایی از مقالات به‌صورت پراکنده و گزینشی مطالعه گردید. سپس کدگذاری‌های مقدماتی و پراکنده انجام گرفت تا زمینه آشنایی پژوهشگر با داده‌های موجود فراهم شود. به این ترتیب، پژوهشگر با کلیات بحث و فضای حاکم بر داده‌ها آشنا شد.

جدول (۵): کدهای استخراج‌شده از مقاله‌های منتخب

کد مقاله	ابعاد
S01	خلافت، دین، شورا، توحید، تقوا، لذت، توازن، رفاه، اعتمادپذیری، عدالت، پاسخ‌گویی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، استقلال، اعتماد
S02	شفافیت، مسئولیت‌پذیری، عدالت، استقلال
S03	شفافیت، مسئولیت‌پذیری، انصاف، استقلال، پاسخ‌گویی، شریعت گرایی
S04	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، انصاف
S05	نظارت، مسئولیت، شفافیت، عدالت
S06	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال
S07	اندازه هیئت نظارت شرعی، ترکیب هیئت‌مدیره، بازخورد جلسات هیئت‌مدیره، اندازه و ترکیب کمیته حسابرسی، تعداد جلسات کمیته حسابرسی
S08	اخلاق، شفافیت، پاسخ‌گویی، عدالت، قانون‌مداری، اثربخشی

کد مقاله	ابعاد
S09	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، حرفه‌ای گری، انصاف
S10	کمیته حسابرسی، کمیته حکمرانی شرکتی، کمیته مدیریت ریسک، هیئت‌مدیره، کمیته پاداش و نامزدی، مالکیت نهادی
S11	انصاف، ارزش، هیئت‌مدیره
S12	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، عدالت، استقلال، کارآمدی، اخلاق کسب‌وکار، هیئت نظارت شرعی
S13	شفافیت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، عدالت
S14	هیئت‌مدیره، هیئت نظارت، کمیته حسابرسی، هیئت نظارت شریعت
S15	شفافیت شرکتی، تأثیر بر ثبات بانک‌ها، نقش نظارت بازار، تنوع در افشای اطلاعات
S16	توحید، شورا، قوانین شریعت، صداقت، استقامت، احترام، عدالت، تحمل، صبر
S17	شفافیت، پاسخ‌گویی، انصاف، مسئولیت
S18	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، انصاف
S19	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، عدالت و برابری
S20	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، عدالت، شایستگی، مشورت، اعتماد
S21	شورای نظارت شرعی، هیئت‌مدیره، شفافیت مالی
S22	توحید، تقوا و رضا، تعادل و عدالت، مصلحت (مقاصد شریعت)
S23	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، حرفه‌ای گری، عدالت
S24	شریعت اسلامی، شفافیت و امانت‌داری، مسئولیت و پاسخگویی، عدالت و انصاف
S25	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، حرفه‌ای گری، عدالت
S26	عدالت، شفافیت، پاسخگویی، اخلاق و فرهنگ کاری
S27	هیئت نظارت شرعی، هیئت‌مدیره و گروه‌ها، کنترل داخلی، حسابرسی خارجی، شفافیت، پاسخ‌گویی
S28	یگانگی دانش، فرایند شورایی، عدالت و تعادل، مشارکت و همکاری
S29	توحید و خلافت، عدالت و احسان، شورا و مشارکت، حقوق مالکیت و قراردادها
S30	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال، انصاف و برابری، مقاصد شریعت

کد مقاله	ابعاد
S31	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، استقلال
S32	هیئت نظارت شریعت، شفافیت و افشای اطلاعات، بازرسی داخلی شریعت، حسابرسی شریعت
S33	شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری، حرفه‌ای گری، عدالت

منبع: (یافته‌های تحقیق)

گام پنجم: تجزیه‌وتحلیل یافته‌های کیفی

در فرایند تجزیه‌وتحلیل، پژوهشگر به جستجوی موضوعاتی می‌پردازد که در میان مطالعات مورد استفاده در فراترکیب پدیدار شده‌اند. این بخش به‌عنوان «بررسی موضوعی» شناخته می‌شود. به محض شناسایی موضوعات، طبقه‌بندی‌های اولیه شکل می‌گیرد و دسته‌های مشابه و مرتبط در زیر یک موضوع کلی قرار داده می‌شوند؛ موضوعی که بهترین توصیف را برای آن‌ها ارائه می‌کند. در واقع، موضوعات شالوده‌ای برای ارائه توضیحات، الگوها، نظریه‌ها یا فرضیات جدید فراهم می‌سازند.

در این پژوهش، ابتدا تمامی عوامل استخراج‌شده از مطالعات به‌عنوان «شناسه» در نظر گرفته شد. سپس با توجه به معنای هر یک از آن‌ها، شناسه‌های مشابه در قالب یک مفهوم مشترک تعریف گردید. در ادامه، مفاهیم مشابه در مقوله‌هایی بالاتر تبیین شدند تا در نهایت محورهای اصلی شاخص‌های پژوهش در قالب مؤلفه‌های اصلی و فرعی شناسایی شوند. (جدول ۵).

جدول (۶): مقوله‌های اصلی و کدهای مربوطه

ابعاد	مقوله‌ها	کدهای اولیه
درون‌سازمانی	شفافیت	تصمیم‌گیری بدون محدودیت، افشای اطلاعات بدون محدودیت، ارائه اطلاعات به‌موقع دقیق و روشن، در دسترس، قابل‌مقایسه

ابعاد	مؤلفه‌ها	کدهای اولیه
	مسئولیت‌پذیری	انجام کار منصفانه و مؤثر، متعهد به اهداف و اعمال و تصمیمات، پذیرش مسئولیت
	استقلال	عدم تأثیرپذیری، نبود تضاد منافع و مقابله با آن، بی‌طرفی
	اخلاق	صداقت، استقامت، احترام، تحمل، صبر
	قانون‌مداری	قوانین را سرلوحه قراردادن، رعایت قوانین برای حفظ نظم و انصاف
	اثربخشی	تلاش برای دستیابی به اهداف، استفاده بهینه از منابع
	اعتماد	پذیرش بی‌چون‌وچرا، توافق بر تمامی اصول و دستاوردها
	حرفه‌ای بودن	داشتن توانایی، تخصص، دانش، صلاحیت برای انجام وظایف، عملکرد بی‌طرفانه و مستقل
برون‌سازمانی	عدالت (انصاف)	عدم تبعیض، ایجاد فرصت برابر، برخورد منصفانه
	پاسخ‌گویی	جوابگویی بدون فشار به ذی‌نفعان، ارائه اطلاعات واضح و خوب، چارچوب تبادل اطلاعات، وضوح در نقش و مسئولیت‌ها و ارائه بازخورد

ابعاد	مقولهها	کدهای اولیه
	شریعت‌گرایی	رعایت اصول و پایبندی به شریعت، پایه‌گذاری امور براساس شرع
	نظارت شرعی	مطابقت با شرع، تضمین انطباق
	مشورت	استفاده ازنظر دیگران در تصمیم‌گیری، مشارکت فعالانه ذی‌نفعان
	توحید	اعتقاد به یگانگی خدا، تسلط بر همه امور توسط خدا، پایه و اساس آموزه‌های اسلامی

منبع: (یافته‌های تحقیق)

گام ششم: کنترل کیفیت تحلیل

در این پژوهش، برای ارزیابی کیفیت مطالعات از شاخص کاپا[۱۳] در ارتباط با کدهای استخراج‌شده استفاده شد. وضعیت کدگذاری در جدول شماره (۶) و نتایج تحلیل‌های به‌دست‌آمده از نرم‌افزار آماری SPSS در جدول (۷) ارائه شده است.

جدول (۷): وضعیت شاخص کاپا

مقدار عددی شاخص کاپا	وضعیت توافق
کمتر از ۰	ضعیف
۰/۰–۲	بی‌اهمیت
۰/۲۱–۰/۴	متوسط
۶/۴۱–۰/۰	مناسب
۸/۶۱–۰/۰	معتبر
۰/۸۱–۱	عالی

منبع: (یافته‌های تحقیق)

13. Kappa

جدول (۸): متقاطع کدگذار اول و دوم

مجموع کدگذار اول	نظر کدگذار دوم			
	خیر	بله		
۳۶	۲	۳۴	بله	نظر کدگذار اول
۵	۱	۴	خیر	
۴۱	۳	۳۸	مجموع کدگذار دوم	
۰/۸۷۷			کاپای موردتوافق	

منبع: (یافته‌های تحقیق)

گام هفتم: ارائه گزارش و یافته‌های پژوهش

در این مرحله از روش فراترکیب، یافته‌های مراحل پیشین ارائه می‌شود و شاخص‌های پژوهش شناسایی می‌گردد. بر اساس روش آنتروپی شانون، داده‌ها در چارچوب تحلیل کیفی با رویکردی نوین و به‌صورت تلفیقی (کمی و کیفی) پردازش می‌شوند. این روش امکان تحلیل محتوایی دقیق‌تر و معتبرتر را فراهم می‌سازد.

آنتروپی در نظریه اطلاعات به‌عنوان شاخصی برای سنجش میزان عدم‌اطمینان تعریف می‌شود که از طریق توزیع احتمال بیان می‌گردد. بر اساس این روش ـ که به «مدل جبرانی» نیز مشهور است ـ محتوای طرح مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

پس از شناسایی شاخص‌های پژوهش بر پایه فراترکیب و تعیین واحدهای تحلیل (کلمات و مضامین)، داده‌ها با استفاده از روش آنتروپی شانون مطابق با مراحل زیر تحلیل می‌شوند.

در گام نخست، باید فراوانی هر یک از مقوله‌های شناسایی‌شده بر اساس تحلیل محتوا تعیین شود. سپس ماتریس فراوانی‌های به‌دست‌آمده نیازمند هنجارسازی است. برای این منظور از روش نرمال‌سازی خطی استفاده می‌شود:

رابطه (۱): $$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum x_{ij}}$$

بار اطلاعاتی هر مقوله باید محاسبه شود. برای این منظور از رابطه (۲) استفاده می‌شود:

رابطه (۲): $$k = \frac{1}{Ln(a)};\ \mathrm{a} = \text{تعداد گزینه‌ها}$$

رابطه (۳):

$$E_j = -k\sum[n_{ij}LN(n_{ij})]$$

ضریب اهمیت هر مقوله باید محاسبه شود. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است. برای این منظور از رابطه (۴) استفاده می‌شود:

رابطه (۴):

$$W_j = \frac{E_j}{\sum E_j}$$

بنابراین در گام نخست ماتریس تصمیم تشکیل‌شده است. امتیازات به‌دست‌آمده از ماتریس تصمیم پیرامون مسئله موردنظر در جدول (۹) ارائه شده است:

جدول (۹): تعیین میزان اهمیت و تأکید پژوهش‌های گذشته

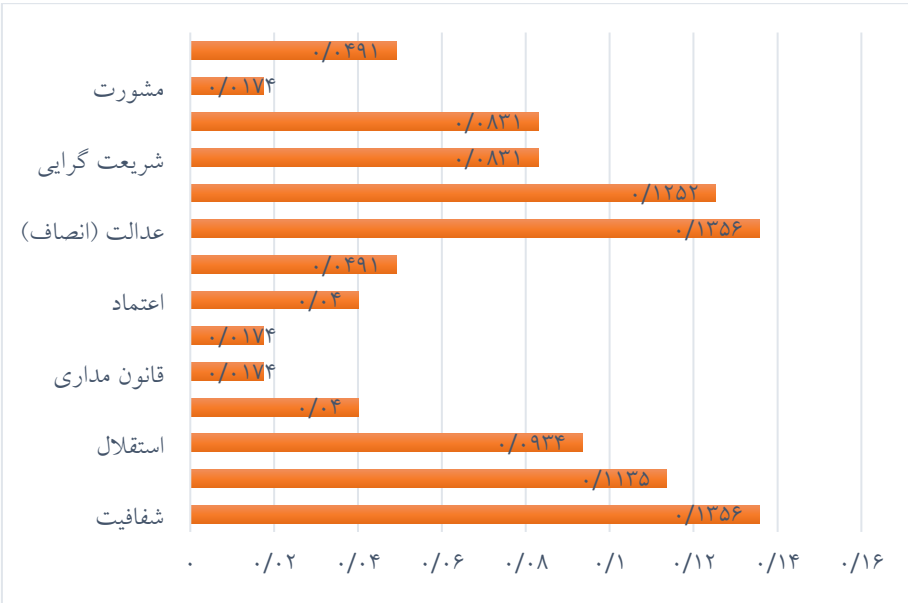
کد	فراوانی	$\sum P_{ij} \times knP_{ij}$	عدم اطمینان Ej	ضریب اهمیت Wj	رتبه
شفافیت	۲۵	۰.۳۳۹۷-	۰.۱۲۸۷	۰.۱۳۵۶	۱
مسئولیت‌پذیری	۱۶	۰.۲۸۴۱-	۰.۱۰۷۷	۰.۱۱۳۵	۴
استقلال	۱۱	۰.۲۳۳۹-	۰.۰۸۸۶	۰.۰۹۳۴	۵
اخلاق	۳	۰.۱۰۰۲-	۰.۰۳۸۰	۰.۰۴۰۰	۱۰
قانون‌مداری	۱	۰.۰۴۳۷-	۰.۰۱۶۵	۰.۰۱۷۴	۱۲
اثربخشی	۱	۰.۰۴۳۷-	۰.۰۱۶۵	۰.۰۱۷۴	۱۲
اعتماد	۳	۰.۱۰۰۲-	۰.۰۳۸۰	۰.۰۴۰۰	۱۰
حرفه‌ای بودن	۴	۰.۱۲۲۹-	۰.۰۴۶۶	۰.۰۴۹۱	۸
عدالت (انصاف)	۲۵	۰.۳۳۹۷-	۰.۱۲۸۷	۰.۱۳۵۶	۱
پاسخگویی	۲۰	۰.۳۱۳۵-	۰.۱۱۸۸	۰.۱۲۵۲	۳
شریعت گرایی	۹	۰.۲۰۸۲-	۰.۰۷۸۹	۰.۰۸۳۱	۶
نظارت شرعی	۹	۰.۲۰۸۲-	۰.۰۷۸۹	۰.۰۸۳۱	۶
مشورت	۱	۰.۰۴۳۷-	۰.۰۱۶۵	۰.۰۱۷۴	۱۲
توحید	۴	۰.۱۲۲۹-	۰.۰۴۶۶	۰.۰۴۹۱	۸

منبع: (یافته‌های تحقیق)

بر اساس فراوانی‌های ارائه‌شده در جدول (۹)، مؤلفه‌های شفافیت و عدالت بالاترین وزن را به خود اختصاص داده و در رتبه نخست قرار گرفته‌اند. پس از آن، مؤلفه پاسخ‌گویی در رتبه سوم و مؤلفه مسئولیت‌پذیری در رتبه چهارم جای گرفته است.

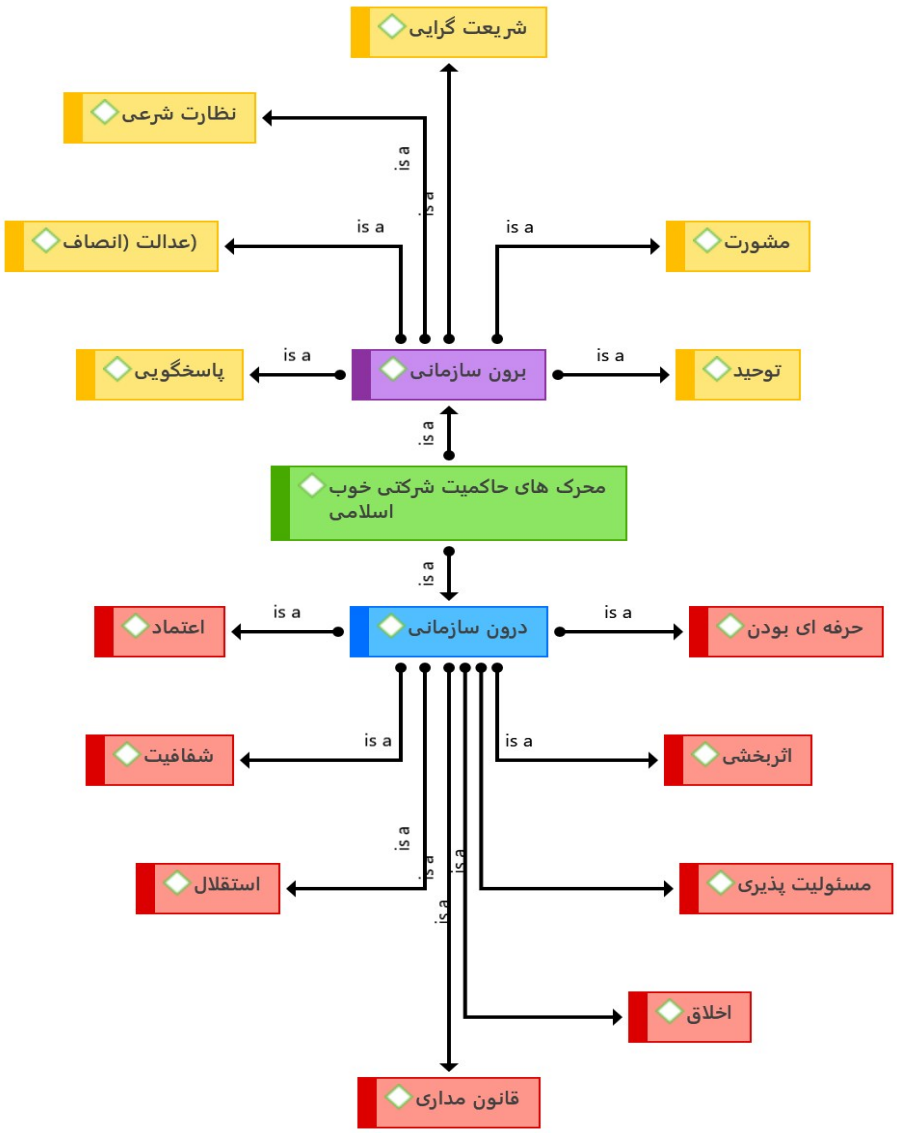
یافته‌های حاصل از تحلیل آنتروپی شانون نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی همچون شفافیت، عدالت، پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری از بالاترین اهمیت برخوردارند. این امر بیانگر آن است که در ساختار اسلامی نیز همانند الگوهای متداول، این مؤلفه‌ها همچنان محور اصلی حکمرانی خوب به شمار می‌روند؛ با این تفاوت که در چارچوب اسلامی، این مفاهیم از پشتوانه دینی، اخلاقی و الهی برخوردارند.

در کنار این موارد، مؤلفه‌هایی نظیر شریعت‌گرایی، نظارت شرعی و توحید که در مدل‌های رایج غایب‌اند، جایگاهی برجسته در مدل پیشنهادی یافته‌اند. بدین ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که حاکمیت شرکتی خوب اسلامی ضمن حفظ اصول حرفه‌ای مدیریت، با ارزش‌های بومی و دینی تلفیق شده و ماهیتی چندبعدی و ترکیبی دارد.

شکل (۲): میزان اهمیت و تأکید پژوهش‌های گذشته

درنهایت براساس تحلیل‌های انجام‌شده، کدهای استخراج‌شده در یک مدل اولیه در شکل (۳) نمایش داده‌شده است.

شکل (۳): محرک‌های حاکمیت شرکتی خوب اسلامی

منبع: (یافته‌های تحقیق)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پیشرفت جوامع و افزایش سطح سواد جمعی در زمینه‌های گوناگون، سبب ارتقای آگاهی عمومی نسبت به فرآیندها و عملکرد شرکت‌ها و مؤسسات و همچنین افزایش مطالبه‌گری در میان جوامع شده است؛ به‌ویژه در جوامعی که پیرو رهنمودهای دین مبین اسلام هستند. در چنین شرایطی، ضرورت بهره‌گیری از تجربه‌های جهانی در حوزه حاکمیت شرکتی و تلفیق آن با رویکرد دینی، امری مهم و قابل‌تأمل است.

حاکمیت شرکتی خوب، مبنایی برای مدیریت و کنترل فعالیت‌های شرکت‌ها به شمار می‌رود. اگرچه این مفهوم در ادبیات مدیریتی نسبتاً جدید است، ریشه‌های آن را می‌توان در آموزه‌های اسلامی همچون قرآن و حدیث جست‌وجو کرد. هدف این پژوهش، واکاوی حاکمیت شرکتی خوب اسلامی با استفاده از رویکرد فراترکیب (متاسنتز) بود. بدین منظور ۳۳ مقاله به‌صورت نظام‌مند بررسی شد که در نتیجه ۴۳ کد اولیه و ۱۴ مؤلفه استخراج گردید. این مؤلفه‌ها در دو بعد دسته‌بندی شدند. سپس برای تعیین وزن و اهمیت شاخص‌ها از روش آنتروپی شانون ـ به‌عنوان یکی از معتبرترین روش‌های تعیین اثر عوامل ـ استفاده گردید.

یافته‌ها نشان داد که مؤلفه‌هایی همچون شفافیت، عدالت، پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری به‌ترتیب رتبه‌های اول تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این، مؤلفه‌هایی نظیر نظارت شرعی و شریعت‌گرایی نیز جایگاه برجسته‌ای در مدل پیشنهادی کسب کرده‌اند. این نتایج بیانگر آن است که حاکمیت شرکتی خوب اسلامی، ضمن هم‌سویی با اصول حرفه‌ای مدیریت، با ارزش‌های بومی و دینی نیز تلفیق شده و ماهیتی چندبعدی و ترکیبی پیدا کرده است.

مقایسه با پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که بسیاری از دستاوردهای این مطالعه همسو با یافته‌های گذشته است. برای مثال، شفافیت، عدالت، پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری همواره به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی در اغلب پژوهش‌های پیشین مورد تأکید قرار گرفته‌اند (آمالیا، ۲۰۲۳؛ بودی، ۲۰۲۱؛ حسنه و کورنیاوان، ۲۰۱۹). با این حال، نوآوری این پژوهش در آن است که با بهره‌گیری از روش فراترکیب و تحلیل آنتروپی شانون، درجه اهمیت هر مؤلفه به‌صورت عددی و دقیق مشخص شده است؛

موضوعی که در بیشتر مطالعات قبلی تنها به‌صورت کیفی و کلی بیان گردیده بود. همچنین برخلاف برخی پژوهش‌های گذشته که تمرکز خود را محدود به حوزه‌هایی مانند بانکداری یا نهادهای مالی کرده بودند، این مطالعه مدلی جامع‌تر ارائه می‌دهد که ابعاد درون‌سازمانی و برون‌سازمانی را توأمان در نظر گرفته است.

بررسی مؤلفه‌های شناسایی‌شده نشان داد که برخی مفاهیم همچون شفافیت، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری و استقلال در هر دو مدل متعارف و اسلامی مشترک هستند. با این حال، الگوی اسلامی حاکمیت شرکتی از چند جهت متمایز است؛ از جمله ورود مؤلفه‌هایی نظیر توحید، شریعت‌گرایی، نظارت شرعی و مشورت که ریشه در آموزه‌های اسلامی دارند. برای نمونه، در الگوی اسلامی، تصمیم‌گیری باید در چارچوب شریعت و با مشارکت ذی‌نفعان و نظر خبرگان شرعی صورت گیرد، در حالی‌که در مدل متعارف چنین الزاماتی وجود ندارد. همچنین در مدل اسلامی، سود شرکت هدف نهایی تلقی نمی‌شود، بلکه رشد معنوی، حفظ عدالت اجتماعی و انجام مسئولیت در برابر خداوند متعال نیز از اهداف بنیادین به شمار می‌آیند. این ابعاد ارزشی، نقطه تمایز اصلی میان دو رویکرد است (Hani & Djasuli, 2022؛ Alnofli, 2021).

برای روشن‌تر شدن تفاوت‌های میان دو الگو ـ متعارف و اسلامی ـ جدول (۱۰) ارائه شده است.

جدول (۱۰): تمایز بین دو الگو (رایج و اسلامی)

مؤلفه	حاکمیت شرکتی متداول	حاکمیت شرکتی اسلامی
شفافیت	ارائه اطلاعات به ذی‌نفعان	ارائه اطلاعات دقیق با نیت الهی و براساس امانت‌داری دینی
پاسخ‌گویی	در برابر سهامداران و نهادهای ناظر	در برابر خداوند متعال، خلق و نهادهای ناظر
عدالت و انصاف	رعایت عدالت قراردادی و حقوقی	رعایت عدالت براساس اصول شرعی و اخلاق اسلامی
شریعت‌گرایی	ندارد	پایبندی به احکام و مقاصد شریعت در تمام سطوح تصمیم‌گیری

مؤلفه	حاکمیت شرکتی متداول	حاکمیت شرکتی اسلامی
نظارت شرعی	ندارد	وجود نهاد ناظر شرعی برای انطباق عملکرد با اسلام
توحید	مطرح نیست	محور اصلی در فلسفه سازمانی، اعتقاد به مالکیت الهی
مشورت (شورا)	اختیاری یا محدود به ساختار هیئت‌مدیره	الزام اخلاقی و دینی برای مشارکت ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری
هدف شرکت	سودآوری برای سهامداران	سود مشروع + رفاه اجتماعی + تقوا و مسئولیت در برابر خداوند متعال

به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان داد که می‌توان با رویکردی نظام‌مند و مبتنی‌بر تحلیل علمی، چارچوبی برای حاکمیت شرکتی اسلامی تدوین کرد که هم از پشتوانه نظری برخوردار باشد و هم در حوزه عمل قابلیت اجرا داشته باشد. یافته‌ها حاکی از آن است که اگرچه برخی مؤلفه‌ها با مدل‌های متداول حاکمیت شرکتی هم‌پوشانی دارند، اما جهت‌گیری ارزشی، الهی و اجتماعی آن‌ها موجب می‌شود الگوی اسلامی از نظر هدف، مبنا و فرآیند با الگوهای رایج تفاوت اساسی داشته باشد. این دستاورد می‌تواند مبنای تدوین نظام‌نامه‌های بومی در حوزه حکمرانی شرکتی باشد که با ساختارهای فرهنگی و اعتقادی جوامع اسلامی هم‌راستا است.

پیشنهادهای کاربردی

- به شرکت‌های بورسی پیشنهاد می‌شود منشور اخلاقی مبتنی‌بر ارزش‌های اسلامی تدوین کنند. این منشور می‌تواند شامل اصولی همچون عدالت، انصاف، صداقت و مسئولیت‌پذیری باشد. همچنین برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران و کارکنان در زمینه اصول حاکمیت شرکتی اسلامی و اهمیت رعایت اخلاق در کسب‌وکار توصیه می‌شود.
- به سازمان‌های نظارتی (از جمله سازمان بورس اوراق بهادار تهران) پیشنهاد می‌گردد قوانین و مقررات مرتبط با حاکمیت شرکتی به‌روزرسانی شود تا همسو با اصول اسلامی و نیازهای روز شرکت‌ها باشد. همچنین سازوکارهایی طراحی شود

که طی آن شرکت‌های پایبند به اصول حاکمیت شرکتی خوب اسلامی مورد تشویق و شرکت‌های متخلف جریمه شوند.

- پیشنهاد دیگر برای سازمان بورس آن است که شرکت‌های بورسی را به ارائه گزارش‌های دوره‌ای درباره میزان تطابق فعالیت‌هایشان با اصول شریعت اسلامی ملزم کند و نهادهای مستقلی برای حسابرسی شرعی و انتشار گزارش‌های مربوطه ایجاد شود.

پیشنهادهای پژوهشی

- به پژوهشگران آینده توصیه می‌شود رابطه میان حاکمیت شرکتی خوب اسلامی و افشای اطلاعات آینده‌نگر در گزارش‌های سالانه بررسی گردد.
- بررسی نقش واسطه‌ای متغیرهایی همچون ریسک بازار، اهرم مالی و نقدینگی در ارتباط بین حاکمیت شرکتی خوب اسلامی و گزارش‌های سالانه پیشنهاد می‌شود.
- همچنین، مطالعه اثر ساختار مالکیت بر حاکمیت شرکتی خوب اسلامی و کارایی سرمایه‌گذاری می‌تواند موضوع پژوهش‌های آتی باشد.

ملاحظات حقوقی

- پیروی از اصول حقوقی

تمامی اصول اخلاق در پژوهش در این مقاله رعایت شده است.

- تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله مستخرج از رساله دکتری باعنوان «حاکمیت شرکتی خوب اسلامی و تمایل به افشاری گزارش‌گری اسلامی در شرکت» آقای سیدحسین بخشایش که به راهنمایی خانم دکتر اکرم تفتیان و مشاوره آقای دکتر محمود معین‌الدین در دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد در حال دفاع است.

کتابنامه

۱) اسراری، داود (۱۳۹۸). ابزار و موقعیت‌های حاکمیت شرکتی در نظام بانکداری اسلامی. *مطالعات نوین بانکی*، ۲(۲)، ۱۵۹-۱۷۸.

۲) تفتیان، اکرم؛ و جلالی، علی (۱۴۰۲). بررسی ارتباط بین کیفیت حاکمیت شرکتی درونی و بیرونی و احساس ریسک گزارش‌های سالانه با استفاده از مدل‌های ایستا و پویا، *حسابداری مدیریت*، ۱۶(۵۸)، ۱۶-۳۱.

۳) زمانی، محمود (۱۳۹۵). تبیین نقش ذینفعان در نظام راهبری شرکتی به کمک نظریه بازی‌ها. ایران، رشت: کنفرانس بین‌المللی کسب و کار: فرصت‌ها و چالش‌ها.

۴) زمانیان‌فر، لیلا؛ و مهدیار اسماعیلی، محمدرضا (۱۴۰۲). حاکمیت شرکتی و نقش آن در بهبود عملکرد و کاهش تقلب در بانکداری اسلامی، *تحقیقات مالی اسلامی*، ۱۲(۳)، ۱۷۵-۲۰۴. DOI: 10.30497/ifr.2023.244149.1800

۵) عباسی، یونس؛ جمشیدی نوید، بابک؛ و قنبری، مهرداد (۱۴۰۰). بررسی ابعاد حاکمیت شرکتی در پارادایم اسلامی. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۴(۱۱)، ۱۶۱-۱۸۰.

۶) کرمشاهی، بهنام؛ و مقصودپور، محمدعلی (۱۴۰۲). بررسی تأثیر کیفیت حاکمیت شرکتی در بانکداری اسلامی بر چابکی بانک‌ها با استفاده از تحلیل عاملی تائیدی و مدل معادلات ساختاری. *اقتصاد و بانکداری اسلامی*، ۱۲(۴۵)، ۲۷۱-۲۹۸.

۷) منصوری محمدآبادی، فاطمه؛ تفتیان، اکرم؛ و معین‌الدین، محمود (۱۴۰۳). تدوین الگوی افشای ریسک آینده‌نگر در گزارش‌های سالانه شرکت با روش پدیدارشناسی و تحلیل مضمون. *دانش حسابداری مالی*، ۱۱(۲)، ۸۹-۱۱۳.

۸) نظریان، راحله؛ تفتیان، اکرم؛ و حیرانی، فروغ (۱۴۰۰). واکاوی محرک‌های گزارشگری زیست‌محیطی: کاربست فراترکیب. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۶(۱۱)، ۳۴۱-۳۸۲.

Reference

1) ʿAbbāsī, Y., Jamshīdī Navīd, B., & Qanbarī, M. (1400 SH/2021). Barrasī-ye Abʿād-e Ḥākemīyat-e Šerkatī dar Pārādāyem-e Eslāmī [Examining the Dimensions of Corporate Governance in the Islamic Paradigm]. *Pajoohesh-hā-ye Tajrobī-ye Ḥesābdārī [Empirical Accounting Research]*, 4(11), 161–180. [in Persian]

2) Asrārī, D. (1398 SH/2019). Abzār va Mawqeʿīyat-hā-ye Ḥākemīyat-e Šerkatī dar Neẓām-e Bānkedārī-ye Eslāmī [Instruments and Positions of Corporate Governance in the Islamic Banking System]. *Moṭāleʿāt-e Novīn-e Bānkī [Modern Banking Studies]*, 2(2), 159–178. [in Persian]

3) Alnofli, A. (2021). Corporate governance in Islamic financial institutions: Ḥawkamah al-sharikāt fī al-muʾassasāt al-māliyah al-islāmiyyah. *International Journal of Fiqh and Usul al-Fiqh Studies*, 5(1), 65–73.

4) Amalia, F. (2023). *Analisis Islamic Good Corporate Governance dalam Pelaporan Keuangan pada Lembaga Amil Zakat NU Care Lazisnu*

Wonocolo [Unpublished thesis]. Universitas Islam Negeri Sunan Ampel Surabaya.

5) Budi, I. S. (2021). The mediation role of productivity in the effect of Islamic corporate governance on Islamic corporate social responsibility disclosure. *Journal of Accounting and Investment*, 22(2), 254-275.
6) Hamdani, M. (2016). *Good Corporate Governance (GCG) Dalam Perspektif Agency Theory*. Semnas Fekon.
7) Hani, U., & Djasuli, M. (2022). Good Corporate Governance dalam Perspektif Konvensional Dan Islam (Studi Deskriptif Perbankkan Syariah). *Jurnal Ekonomi Manajemen dan Bisnis (JEMB)*, 1(1), 84-88.
8) Kurniawan, S. M. H. R. (2019). Konsep Islamic Corporate Governance Fakultas Ekonomi Dan Bisnis Islam Uin Mataram. *Iqtishaduna*, 10(1), 31-54.
9) Kermšāhī, B., & Maqṣūdpūr, M. ʿA. (1402 SH/2023). Barrasī-ye Taʾsīr-e Keyfīyat-e Ḥākemīyat-e Šerkatī dar Bānkedārī-ye Eslāmī bar Čābekī-ye Bānk-hā bā Estefādeh az Taḥlīl-e ʿĀmelī-ye Taʾīdī va Model-e Moʿādolāt-e Sākhtārī [Investigating the Effect of Corporate Governance Quality in Islamic Banking on Banks' Agility Using Confirmatory Factor Analysis and Structural Equation Modeling]. *Eqteṣād va Bānkedārī-ye Eslāmī [Islamic Economics and Banking]*, 12(45), 271–298. [in Persian]
10) Jurdak, G. (1974). *Voice of Human Justice*. Chapter 22.
11) Malahayati, R. (2020). Analisis Penerapan Good Corporate Governance Pada PT. Bank Aceh Syariah Cabang Kutacane. *Jurnal Akuntansi dan Keuangan*, 8(1), 21-30.
12) Manṣūrī Moḥammadābādī, F., Taftīyān, A., & Moʿīn-al-Dīn, M. (1403 SH/2024). Tadvīn-e Algū-ye Afšā-ye Risk-e Āyandeh-Negar dar Gozaresh-hā-ye Sālāneh-ye Šerkat bā Reš-e Padīdāršenāsī va Taḥlīl-e Moẓmūn [Developing a Model for Forward-Looking Risk Disclosure in Annual Company Reports Using Phenomenology and Thematic Analysis]. *Dāneš-e Ḥesābdārī-ye Mālī [Financial Accounting Knowledge]*, 11(2), 89–113. [in Persian]
13) Narastri, M. (2019). *15 Pillars of Islamic Good Corporate Governance for The Corporate Level. In Proceedings of the 1st Asian Conference on Humanities,* Industry, and Technology for Society, 30-31, Surabaya, Indonesia.
14) Naẓarīān, R., Taftīyān, A., & Ḥayrānī, F. (1400 SH/2021). Vākāvī-ye Moḥarrekehā-ye Gozareshgarī-ye Zīst-Moḥīṭī: Kār-bast-e Farātarkīb [Exploring the Drivers of Environmental Reporting: Application of Meta-Synthesis]. *Ḥesābdārī-ye Arzešī*

va Raftarī [Value and Behavioral Accounting], 6(11), 341–382. [in Persian]
15) Prabowo, M. S. (2018). Good Corporate Governance (GCG) dalam Prespektif Islam. *Qistie*, 11(2).
16) Putra, A. K. (2023). The Influence of Sharia Good Corporate Governance on Financial Performance (ROA) Of Sharia Banking In Indonesia for the 2016-2020 Period. *Business Management Journal*, 19(1), 73-89.
17) Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.
18) Taftīyān, A., & Jalālī, ʿA. (1402 SH/2023). Barrasī-ye Ertebāṭ bayn-e Keyfīyat-e Ḥākemīyat-e Šerkatī-ye Darūnī va Bīrūnī va Eḥsās-e Risk-e Gozaresh-hā-ye Sālāneh bā Estefādeh az Modāl-hā-ye Īstā va Puyā [Examining the Relationship between Internal and External Corporate Governance Quality and the Perception of Risk in Annual Reports Using Static and Dynamic Models]. *Ḥesābdārī-ye Modīrīyat [Management Accounting*], 16(58), 16–31. [in Persian]
19) • Wardani, M. K. (2025). Peran Manajemen Risiko Memediasi Pengaruh Good Corporate Governance terhadap Kinerja Keuangan (Studi pada Perusahaan BUMN di Indonesia). *Juremi: Jurnal Riset Ekonomi*, *4*(4), 1077-1076.
20) Wardayati, S. M. (2016). Implementing Islamic Corporate Governance (ICG) and Islamic Social Reporting (ISR) in Islamic Financial Institution (IFI). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 219, 338-343.
21) Winata, P. P. D. R. (2013). Dampak Implementasi Islamic Good Corporate Governance Terhadap Kinerja Keuangan Bprs Madinah Lamongan (Doctoral dissertation, University Airlangga).
22) Yanah, N. S., Dumadi, D., & Ernitawati, Y. (2025). Pengaruh good corporate governance (gcg) dan price earning ratio (per) terhadap harga saham: studi pada perusahaan perbankan yang terdaftar di bursa efek Indonesia. *Bina Bangsa Ekonomika*, 18(1), 55-70.
23) Zamānīyān-far, L., & Mahdīyār Esmāʿīlī, M. R. (1402 SH/2023). Ḥākemīyat-e Šerkatī va Naqš-e ān dar Behbūd-e ʿAmalkard va Kahš-e Taqlob dar Bānkedārī-ye Eslāmī [Corporate Governance and Its Role in Improving Performance and Reducing Fraud in Islamic Banking]. *Taḥqīqāt-e Mālī-ye Eslāmī [Islamic Financial Research]*, 12(3), 175–204. DOI: 10.30497/ifr.2023.244149.1800 [in Persian]
24) Zubaidah, S., & Pratiwi, P. D. (2024). Islamic corporate governance, profitability, corporate social responsibility, and sustainability report

disclosure. In Environmental Issues and Social Inclusion in a Sustainable Era (pp. 263-272). Routledge.